

Výsledky záchranného archeologického výzkumu na staveništi Horáckého divadla v Jihlavě (1990 - 1991)

ZDENĚK MĚŘÍNSKÝ

Záchranný archeologický výzkum na staveništi Horáckého divadla v Jihlavě byl zahájen dne 1. listopadu 1990 a probíhal až do 8. prosince 1990, kdy jej bylo nutno pro silné mrazy ukončit.¹ Již před vlastním zahájením záchranných výkopů byla celá plocha plánované přístavby a přestavby divadla podrobena v průběhu měsíce července a srpna 1990 podrobnému geofyzikálnímu měření s úkolem zjištění polohy možných archeologických objektů různého charakteru pro vlastní odkryv.²

Poměrně výrazně se při vyhodnocení geofyzikálního měření projeví polohy zavalených i nezavalených sklepů, dále základová zdiva cihelná a kamenná, a pro vlastní odkryv bylo navrženo pásmo zvýšených měrných odporů doprovázené kladnou magnetickou anomálií v jihovýchodní části proměřené plochy a v její severovýchodní části.³ Podobně i studium plánů bývalé zástavby v prostoru plánované přístavby Horáckého divadla před demolicí domů v Divadelní ul. č. 5 a 7 (Komenského ul. č. 26) naznačilo, že z hlediska archeologického výzkumu produktivní plocha se bude nacházet ve dvorní části zbořeného domu Divadelní ul. č. 5, kde bylo možno očekávat neporušené vrstvy, což také indikovalo geofyzikální měření.⁴

Stručné dějiny a stavební vývoj zkoumaného území

Zkoumaná plocha se ve středověku nacházela v I. městské čtvrti, a to u hradeb a Špitálské brány. Podle rejstříků městské sbírky z let 1425 - 1442 zde stál rohový dům na konci ulice Špitálské (dnes Komenského) a hradební uličky (později Kapucínská, dnes Divadelní). Zhruba uprostřed hradební ulice (Divadelní), v místech městiště, kde byl uskutečněn archeologický výzkum, se na základě výše zmiňovaného rejstříku městské sbírky nacházel další středověký dům.⁵ Roku 1628 přicházejí do Jihlavy kapucíni a v tomto prostoru byl založen hrabětem Magnisem kapucínský klášter s konventním kostelem sv. Františka z Assisi, jehož výstavba je kladena do let 1630 - 1632. Za josefinských reforem byl v roce 1787 tento klášter zrušen a i s kostelem prodán soukeníkům.

Soukeníkem F. Göthem v něm byla zřízena soukenická manufaktura (1791) a kostel se stal skladištěm.⁶

K celkové půdorysné dispozici konventu nejsou dosud známy žádné stavební plány. Se schematickým zakreslením polohy konventního kostela se setkáváme na plánu městského opevnění z roku 1650 v Merianově Topografii⁷ a po zrušení kláštera také na indikační skice intravilánu vnitřního města z roku 1835 je dobře patrná poloha bývalého konventního kostela, samostatně stojící rohový dům na nároží dnešních ulic Komenského (č. 26) a Divadelní (č. 7) a v dnešní Divadelní ulici východním směrem po proluce jednoho městiště další dvě budovy. Na základě tohoto plánu lze předpokládat, že budovy konventu se nacházely právě severně od konventního kostela a z toho, co víme o středověké zástavbě tohoto prostoru, nelze vyloučit, že při budování kláštera byla do jisté míry tato zástavba využita.⁸ Okolo poloviny 19. století zakoupil budovu bývalého kapucínského kláštera Jan Okonski a přestavěl ji na divadlo, které bylo slavnostně otevřeno 16. listopadu 1850. Další úpravy divadla proběhly ve dvacátých letech 20. století a roku 1953.⁹

Průběh a výsledky archeologického výzkumu

Výzkum probíhající od 1. listopadu 1990 do 8. prosince 1990 se soustředil jednak na stavební jámu pod bývalým hledištěm divadla, na profily ve stěnách této jámy a na plochu severně od stavební jámy, vytypovanou geofyzikálním průzkumem i rozbořem stavební situace před demolicemi stávající zástavby.

V jižní části stavební jámy zahloubené zhruba 250 cm pod úroveň vozovky ulic Komenského a Divadelní se vyrýsovaly směrem od západu k východu tři objekty vyplněné černou humózní zabahněnou hlínou. Západní objekt č. 1 obdélného půdorysu o rozměrech 130 x 160 cm lze interpretovat jako spodní nevydřevenou část odpadní jímky zahloubené proti vybagrovanému terénu o 75 cm (dno 518, 54 m n. m.). Dle nálezů keramiky lze tuto jímku rámcově datovat do 2. poloviny 14. až 1. poloviny 15. století. 50 cm východně od obj. č. 1 se nacházel větší objekt obdélného půdorysu č. 15 o rozměrech 190 x 270 cm, zahloubený zhruba 65 cm pod úroveň vybagrovaného terénu (dno 518, 55 m n. m.). Výplň tohoto objektu tvořila černá humózní hlína s množstvím organických příměsí, dřev, úlomků větví a slámy. Nebyl zde získán žádný datovatelný archeologický materiál a podle výplně objektu lze usuzovat, že se jednalo o hnojiště či objekt podobného účelu. 150 cm východně byla dislokována další jímka obj. č. 16. Vzhledem k betonáži základového věnce zdi orchestřiště se však podařilo pouze zaměřit horní část výdřevy stěny této jímky, tvořené dřevěnou kulatinou dlouhou 155 cm. Rozměry jímky patrně čtvercového či mírně obdélného půdorysu lze rekonstruovat na zhruba 150 x 150 cm. Žádný materiál z povrchu její černé humózní výplně nebyl získán a pro stavební práce nebyla tato jímka prozkoumána.

Pět metrů severně od objektu č. 16 se nacházela jímka obj. č. 17, která nemohla být pro pokračující stavební práce v době výzkumu prozkoumána ani přesně zaměřena. Jejímu výzkumu plánovanému na pozdější období zabránilo počátkem prosince mrazivé počasí. Výplň tvořila černá humózní hlína obsahující zlomky větví a dřeva. Při povrchu neobsahovala žádné jiné nálezy. Nejvíce poznatků přinesl výzkum odpadní jímky umístěné 4 m SSZ od jímky č. 1, kterou označujeme jako objekt č. 2. Měla nepravidelný lichoběžníkovitý tvar o rozměrech 150 x 180 cm, její horní část byla asi do hloubky 80 cm

vydřevena a prkenné bednění spočívalo na trámovém lůžku. Dále již byla jímka bez bednění a dosahovala hloubky 329 cm pod úroveň vybagrované stavební jámy (dno 515, 825 m n. m.).¹⁰ Černá humózní bahnitá výplň obsahovala keramiku a organické předměty datované rámcově do 14. až počátku 15. století.

Dále byly sledovány profily ve stěnách stavební jámy pod bývalým hledištěm divadla. Nejvíce poznatků přinesla východní stěna, kde se vyrýsovalo neporušené souvrství v délce 570 cm a o mocnosti zhruba 120 cm. Rostlé žlutozelenalé zvětralé podloží se nacházelo v hloubce 520,26 až 520,30 m n. m., pak následoval tenký hnědý hlinitý horizont s uhlíky a nad ním zhruba 30 cm mocná žlutohnědá jílovitopísčítá vyrovnávková vrstva se šterkem. Na ni v jižní části profilu nasedala cihlově červená propálená vrstva připomínající podlahu, tu překrývala 10 - 20 cm mocná šedočerná hlinitá propálená vrstva s uhlíky a na ni nasedala až 40 cm mocná hnědožlutá jílovitopísčítá vrstva se šterkem a hnědou hlínou. V jižní části profilu a pouze částečně na severu se zachovala i další souvrství o mocnosti 40 cm, skládající se ze čtyř vrstev, a to odspodu červenožluté jílovitopísčité, hnědé hlinité s uhlíky, žluté hlinitopísčité vyrovnávkové vrstvy a šedohnědé lehčí hlinité s uhlíky. Nad nimi leželo 105 cm hnědých hlinitých navážek. Archeologický materiál odebraný z nejspodnějších partií souvrství odpovídá 2. polovině 13. století. Šedočerná propálená hlinitá vrstva s uhlíky obsahovala keramiku předběžně datovatelnou do průběhu 14. - 15. věku.

Zbytky souvrství obsahujícího keramiku byly obnaženy i na protější západní stěně stavební jámy podél jeviště. Vzorky keramiky získané zde ve střední části stěny lze však zařadit až do novověku. Poměrně složité souvrství bylo začistěno v jihozápadním rohu stavební jámy. Podloží zde bylo v hloubce 520,32 až 520,04 m n. m., tedy v podobném horizontu jako na protější straně. Pak následovala 50 až 60 cm mocná rezavá písčitošterková vyrovnávková vrstva obsahující šedohnědou hlinitou čočku, na ní ležela 20 cm mocná světle žlutá vyrovnávková vrstva s kameny a pískem, 8 - 15 cm mocná černohnědá hlinitá vrstva a nad ní opět 30 - 50 cm mocná šedožlutá kamenitá vyrovnávková vrstva s úlomky mazanice. Na ní se nacházela šedočerná hlinitá vrstvička silná 2 - 3 cm a 30 - 40 cm mocné souvrství skládající se z tmavožluté písčité vrstvy s kameny, hnědé vrstvy s uhlíky a mazanicí a na povrchu útržku oranžové mazačnické vrstvy. Celé souvrství zde překrývalo 70 cm železobetonu z konstrukce jeviště.

Poslední zkoumaný profil byl situován v severním prodloužení linie jeviště 277 cm od severní stěny divadla. Šedé jílovité podloží se nacházelo v hloubce 520,17 až 520,12 m n. m., tedy opět ve stejném horizontu s výškovou úrovní podloží na předchozích profilech. V podložní vrstvě se ještě nacházel 6 - 10 cm mocný pohřbený černohnědý hlinitý až humózní horizont se zlomky dřev. Nad podložím se nacházela 60 cm mocná hnědožlutá šterkovitá vrstva se stopami hnědé hlíny a uhlíky, pak desetimetrová šedohnědá hlinitá vrstva se šterkem a uhlíky a na ni se vklíňovala severním směrem hnědožlutá písčítá vyrovnávková vrstva se šterkem. Na této vrstvě byla zachycena 10 - 20 cm mocná rezavá kamenitá vyrovnávková vrstva, nad ní nestejně od 15 do 20 cm mocná šedá hlinitojílovitá vrstva s uhlíky a v ní čočka světlehnědého mírně jílovitého kopaného písku. Horní část souvrství o mocnosti až 40 cm tvořily v útržcích žlutá až žlutohnědá písčítá vrstva s uhlíky, světlehnědošedá hlinitá vrstva s uhlíky, čočka červenohnědočerné hlinité vrstvy s uhlíky, jílem a mazanicí, hnědošedá jílovitopísčítá vyrovnávková vrstva s kopaným pískem a šedým jílem o mocnosti 15 až 40 cm a nad tímto souvrstvím 35 až 50 cm mocná hnědá vyrovnávková suťová vrstva s cihlami. Spodní části souvrství nad podložím opět obsahovaly materiál z doby 2. poloviny

13. století, střední část náleží 14. - 15. století a svrchní 35 až 50 cm mocná vrstva patří novověku.

Těžiště výzkumu spočívalo v odkrytí plochy, která se nacházela severně od výše popisovaného profilu. Její rozměry byly 9 x 7 m. K vyčištění suťových zásypů s novověkou keramikou bylo použito bagru. Tak byly vybrány do hloubky zhruba 120 cm dva prostory, z nichž východní jsme označili jako prostor A a západní B. Oba byly od sebe odděleny zdí směřující od J k S. K podrobnému výzkumu byl zvolen prostor A o rozměrech 9 x 4,5 m. V jižní části zkoumané plochy byla v šíři 2 až 2,5 m další souvrství porušena vstupem do novověkého sklepa, na ostatním prostoru se tato souvrství dochovala pod udusanou žlutou jílovitou a v severozápadní části propálenou podlahou. Ta se nacházela v hloubce 520,51 až 520,61 m n. m. Prostor A byl pro další výzkum rozdělen profilem Z - V na dvě poloviny.

Pod udusanou vrstvou podlahy se nacházela černohnědá propálená hlinitá vrstva a po jejím odstranění se ve středu prostoru A severně od profilu Z - V vyrýsovala destrukce mohutné hliněné pece nejasného výrobního účelu, neboť zde nebyly nalezeny žádné indicie konkrétní řemeslné výroby. Obvod pece byl vymezen řadami kamenů z konstrukce jejích stěn a celkové rozměry pece lze odhadnout zhruba na 3 x 2 m. Vymazané lícované dno pece se nacházelo v úrovni 520,38 m n. m., manipulační přístup k peci byl patrně od západu a další odkryv ukázal, že pec byla dislokována v jihovýchodním rohu většího objektu, zahluobeného do vyrovnávkové žluté jílovitopísčité vrstvy. Východní stěnu vymezuje žlab obj. č. 14 a křulové jamky (obj. č. 4 - 7, 13).

Dále výzkum prostoru A pokračoval jižně od profilu, kde byla vybrána část obj. č. 8 (v něm dislokována pec) a jižně od něj obj. č. 9; oba zahluobené do žluté jílovitopísčité vrstvy mocné 25 až 30 cm. Po jejím odstranění se v horizontu 519,98 až 519,89 m n. m. objevila černá propálená vrstva s uhlíky mocná 2 - 5 cm a pod ní žlutohnědá jílovitopísčítá vrstva rostlého terénu v horizontu 519,87 až 519,97 m n. m., což opět odpovídá nivó rostlého terénu zjištěného v předchozích profilech. Také v tomto prostoru obsahovaly spodní vrstvy materiál 2. poloviny 13. století, zásyp kolem pece materiál 14. až 15. století, pak byl terén srovnán a vytvořila se zde podlaha suterénního prostoru domu či jeho dvora, zasypaná v letech 1630 - 1632 při stavbě kapucínského kláštera.¹¹

Stavební vývoj plošně zkoumaného prostoru lze stručně charakterizovat asi takto: nejstarší je severní zeď vybudovaná z kamene a kónicky se zeslabující v horních partiích. Od dosažené úrovně výkopu začínal její základ ve výši 40 cm a od tohoto horizontu výše bylo zdivo omítnuto. V horních partiích dusané podlahy až k vyrovnávkovým vrstvám nebyla zjištěna základová spára, ale naopak vrstvy přiléhaly ke zdivu. Po jejich odstranění bylo zjištěno, že do žluté jílovitopísčité vyrovnávkové vrstvy byla zeď zapuštěna do základového žlabu, což se zde projevovalo dobře patrnou základovou spárou. Zeď je tedy současná nebo mladší se zahluobeným objektem č. 8 vymezeným žlabem obj. č. 14 a dalšími křulovými jamkami, v němž byla dislokována i výše popisovaná pec.

Východní zeď je k severní připojena na spáru a založena až na žluté jílovitopísčité vyrovnávkové vrstvě. Směrem k jihu je tato zeď přerušena jakoby druhotným dozděním s náznakem klenby či pasu. Ve zdivu se zde objevovaly cihly. Základová spára nebyla zjištěna a vybrané vrstvy k ní přiléhaly. K severní zdi byl přistavěn rizalit z cihlového omítnutého zdiva (ploché cihly 28 x 15 x 6 cm), založeného na horizont udusané podlahy. V nároží severní zdi a rizalitu byla situována studna, která po částečném vyčištění dosahovala hloubky 14 m a obsahovala novověký keramický materiál. Dále do větší hloubky její vybírání z bezpečnostních důvodů nepokračovalo.

Jižní zeď byla založena nad středověkými vrstvami ve výši 70 cm nad vybranými souvrstvími (horizont podloží 519,87 - 519,97 m n. m.). Tuto jižní zeď a rizalit přerušuje západní zeď, která je nejmladší. Předzáklad má ve výšce 72 cm nad vybraným terénem (horizont podloží 519,87 - 519,97 m n. m.). Tuto zeď je možno datovat do novověku s tím, že vznikla buď v souvislosti s výstavbou kláštera, nebo i po jeho zániku. Západní zeď zároveň rozdělila zkoumanou plochu na prostory A a B. V prostoru B pokračuje totiž plynule horizont udusané podlahy z prostoru A. Západní zeď probíhající ve směru S - J a rozdělující oba prostory je zde však s dalším pokračováním jižní zdi svázaná a vybíhá zde do náznaku klenby.

Výzkum jímky v Dominikánské ulici (proluka vedle č. 17)

Jižně od Divadelní ulice probíhá paralelní spojnice mezi ulicí Komenského a Křížovou ústící proti bývalému dominikánskému klášteru, respektive jeho konventnímu kostelu. Na přelomu července a srpna 1990 zde byla v bývalém městišti původní středověké zástavby při výkopu pro kanalizační přípojku do budovy Horáckého divadla částečně narušena středověká odpadní jímka obsahující velmi bohatý archeologický materiál. Část nálezů byla odevzdána Muzeu Vysočiny v Jihlavě a část s největší pravděpodobností rozchváčena. Ve dnech 8. až 9. VIII. 1990 byl objekt ovzorkován a byly z něj vyzdviženy další kusy i fragmenty středověké keramiky, skleněné zlomky, železné předměty, zbytky dřeva, kůže a pozůstatky rostlin. Samotný výzkum odpadní jímky pak proběhl v jarním období roku 1992.

Jímka obsahovala černou humózní zabahněnou hlínu s příměsí organických zbytků, dosahovala hloubky 280 cm od dnešního povrchu a měla mírně nepravidelný čtvercový půdorys o rozměrech zhruba 160 x 170 cm. Na severní, západní a východní straně se dochovala výdřeva. Začínala 115 cm nad vanovitým dnem tvořeným šterkovým podložím a dosahovala výše 160 cm nade dnem. Konstrukci tvořily dva nosné trámy na západní a východní straně, svislé trámy v rozích a stěny byly vybedněny kuláči.¹² Na základě předběžné analýzy nalezené keramiky lze její existenci vřít do 2. poloviny 14. až 1. poloviny 15. století.

Archeologický materiál z jímek

Převážnou část materiálu z jímek tvořila keramika. Hlavně jsou zastoupeny hrnce s uchy i bez nich, džbány, mísy, vzácněji i poklice, dále zlomky skleněných číší, předměty z kůže (řemínky, podrážky obuvi), textilie, ze železných předmětů jmenujme meč v kožené pochvě z jímky v Dominikánské ulici a železný kratec z jímky narušené stavební jámou divadla (obj. č. 2). Velkou část nálezů představovaly zbytky dřev, jednak z konstrukcí jímek, dále pak pouhé zlomky větví, prken, trámů, ale i části soustružených nádob (např. džbánu z Dominikánské ulice) a bednářských misek.¹³ Odebráno bylo i množství rostlinných pozůstatků, které jsou předmětem paleobotanického výzkumu (prof. dr. F. Kühn, DrSc.) a vzorky pro mikrobiologické a parazitologické analýzy.

Mezi zcela unikátní nálezy náležely dva komorové kachle s malým formátem čelní vyhřívací stěny, které jsou všeobecně datovány do předhusitského období, v našem případě

patrně ještě do pokročilé 2. poloviny 14. věku.¹⁴ Ikonograficky tvořil reliéfní výzdobu čelní stěny prvního exempláře motiv vlka kázajícího husímu stádu¹⁵ a na druhém se nacházel bazilišek. Tyto motivy souvisejí se středověkými bajkami a měšťanským prostředím předhusitského období.

Závěry

S počátky osídlení v prostoru divadla a jeho přístavby lze počítat rámcově ve 2. polovině 13. století v souvislosti s vysazením královského horního města Jihlavy, které vzniká v době po roce 1240.¹⁶ Tomuto období odpovídá archeologický materiál, zachycený v nejspodnějších vrstvách profilů ve východní stěně stavební jámy jeviště, severním prodloužení linie okraje jeviště i ve spodní části prostoru A zkoumané plochy. Na tomto místě je nutno zdůraznit, že poměrně malá plošně zkoumaná část staveniště i provádění výzkumu v extrémních zimních podmínkách ovlivňují kvantitu i kvalitu získaných poznatků. Na základě terénních zjištění lze však konstatovat, že naznačují vznik kamenné zástavby či její přestavbu až v průběhu pokročilého 14. století. Té předcházela rozsáhlá planýrka terénu, patrná i na profilech a ve zkoumané ploše. Teprve do této planýrky byla zahlobena základová jáma severní zdi, která s největší pravděpodobností náležela kamennému gotickému domu pokročilého 14. či 15. století.¹⁷ V jeho městišti či dvorním prostoru byla situována velká pec rozsáhlého, patrně výrobního objektu, jež byla buď s domem současná, nebo starší. Odkrytá východní zeď, vybudovaná v pozdním středověku či raném novověku (16. století), byla dělicí zdí jednotlivých městišť a v tomto období mohl být k severní dvorní zdi kamenného domu přistavěn i rizalit a s horizontem 16. století pravděpodobně souvisela i udusaná a místy propálená podlaha původně nerozdělených prostorů A a B. Ostatní mladší zástavba a stavební zásahy pocházejí z doby výstavby kapucínského kláštera či doby po jeho zániku.

Zcela závěrem si ještě povšimněme dislokace prozkoumaných a zjištěných odpadních jímek. Lze předpokládat, že se nacházely v městišti domu Křížová ul. č. 21, jež bylo později zabráno pro stavbu kapucínského konventního kostela, eventuálně i v městišti domu ve Špitálské (dnes Komenského) ulici, jenž byl zbořen při výstavbě tohoto kostela v letech 1630 - 1632. Výsledky výzkumu v prostoru Horáckého divadla v Jihlavě a plánované přístavby divadla významně obohatily naše znalosti o sídlištním a stavebním vývoji v uvedeném místě středověkého města.

POZNÁMKY

- 1 Srov. *Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v prostoru staveniště přístavby a rekonstrukce Horáckého divadla v Jihlavě*, Brno 1991, rkp. ulož. Stavoinvesta Jihlava, Horácké divadlo Jihlava.
- 2 Hašek, V. - Záhora, R., *Zpráva o geofyzikálním měření na akci Horácké divadlo v Jihlavě*, Brno 1990, rkp. ulož. Geofyzika, s. p., Brno, Stavoinvesta Jihlava.
- 3 Jedná se o plochu po demolici domů v Divadelní ul. č. 5 a 7 (Komenského ul. č. 26) v prostoru pravoúhlého styku obou komunikací severně od původní divadelní budovy (jeviště a hlediště).
- 4 Srov. pozn. č. 2.

- 5 Srov. Hoffmann, F., *Jihlava v husitské revoluci*, Havlíčkův Brod 1961, obr. mezi s. 26 a 27.
- 6 Hosák, L., *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 1938, s. 9; Bartušek, A. - Kába, A., *Umělecké památky Jihlavy*, Havlíčkův Brod 1960, s. 56, 58; Křesadlo, K. - Jaroš, Z., *Historie a současnost Jihlavy*, Jihlava 1984, 49; Schwab, E., *Der Iglauer Kapuciner-Nekrolog*, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 38, 1938, s. 107-118; Svátek, J., *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, SAP XX, 1970, s. 552.
- 7 Merian, M., *Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae*, Frankfurt a. M. 1650, s. 99-100; jako příloha mezi s. 98 a 99 mědiryt M. Meriana 204 x 310 mm "Grundtriss der Stadt Iglaw"; srov. Bartušek, A. - Kába, A., op. cit., obr. 4.
- 8 Srov. Novotný, B., *Funde mittelalterlicher handwerklicher Erzeugnisse aus Iglau (Mähren) (von der 2. Hälfte des 13. bis zum Beginn des 15. Jahrhunderts)*, Wien 1982, Taf. 1.
- 9 Bartušek, A. - Kába, A., op. cit., s. 60, 64.
- 10 Srov. Novotný, B., op. cit., Taf. 2-8; Novotný, B. - Karel, B. - Dušek, V., *Středověké objekty ze 14. až z počátku 15. století v historickém jádru Jihlavy*, VVM XXX, 1978, s. 49-52.
- 11 Srov. Bartušek, A. - Kába, A., 1. c., s. 56.
- 12 Konstrukce není odlišná od ostatních jihlavských jímek; srov. pozn. č. 10.
- 13 Srov. skladbu archeologických nálezů z jihlavských jímek publikovanou B. Novotným; viz pozn. č. 10.
- 14 Smetánka, Z., *K počátkům výroby komorových kachlů v Čechách*, AH 8, 1983, s. 145-151.
- 15 Srov. Smetánka, Z., *Ad lupum predicantem*. Reliéf pozdně gotického kachle jako historický pramen, AR XXXV, 1983, s. 316-326.
- 16 Měřínský, Z., *Několik poznámek k počátkům města Jihlavy*. In: *Středověká archeologie a studium počátků měst*, Praha 1977, s. 123.
- 17 Podobnou situaci shledáváme například i v okrajových částech středověké Olomouce; srov. Michna, P. J., *Ke stavebním dějinám středověkých domů v Olomouci (Archeologický průzkum dvou městišť v Barvířské ulici)*, Sborník památkové péče v Severomoravském kraji 5, 1982, s. 218-221.

Das Ergebnis der archäologischen Rettungsgrabung
auf der Baustelle des Theaters Horácké divadlo in Jihlava (Iglau)
(1990 - 1991)

Zdeněk Měřínský

In den Jahren 1990-1991 wurde eine archäologische Rettungsgrabung an der Baustelle des Theaters Horácké divadlo in Jihlava und dessen nächster Umgebung durchgeführt. Die untersuchte Fläche hat sich im Mittelalter im I. Stadtviertel befunden und zwar bei den Schanzen und dem Spitaltor. Auf Grund des Registers des Stadtsammelbuches aus den Jahren 1425-1442 war hier ein Eckhaus am Ende der Spitalgasse (jetzt Komenský-Gasse) und der Schanzenegasse. Ungefähr in Mitte der Schanzenegasse (später Kapuzinergasse, jetzt Theatergasse), wo die eigentliche Rettungsgrabung verwirklicht wurde, befand sich ein weiteres mittelalterliches Haus. Im Jahre 1628 kamen Kapuziner nach Jihlava, und es wurde in diesem Raum von Graf Magnis ein Kapuzinerkloster mit Konventkirche des Hl. Franz von Assisi gegründet, dessen Grundstein im Jahre 1630-1632 gelegt wurde. Das Kloster wurde während der Josefsreformen aufgelöst und im Jahre 1787 den Leinwebern verkauft. In der Hälfte des 19. Jahrhunderts wurde das Gebäude zu einem Theater umgebaut, das am 16. November 1850 feierlich eröffnet wurde.

Direkt in der Baugrube unter dem ehemaligen Zuschauerraum, die ungefähr 250 cm unter der Ebene der Komenský- und Theatergasse ausgegraben wurde, wurden vier Abfallgruben durchforscht, die verschiedene Keramik, Metall- und organische Gegenstände aus der zweiten Hälfte des 14. bis 1. Hälfte des 15. Jahrhunderts beinhalten. Weiters wurden Profile an den Wänden der Baugrube unter dem ehemaligen Zuschauerraum gemacht. Die Reste der Schichten, die die Keramik enthalten, waren auch auf der Westwand der Baugrube bloßgelegt, und zwar auch in der südwestlichen Ecke der Baugrube und in nördlicher Verlängerung der Linie der Bühne. Der Untergrund hat sich bei allen diesen Profilen in einer Tiefe von 520,04 - 520,32 m Seehöhe abgezeichnet.

Der Schwerpunkt der Forschung lag in der Grabung der Fläche, die sich nördlich von dem beschriebenen Profil befand und hat das Ausmass 9 x 7 m. Es waren hier zwei Räume, die mit den Buchstaben A und B bezeichnet wurden, und die voneinander durch eine Wand in Richtung Nordsüd getrennt werden.

In der ersten Phase wurden die neuzeitlichen Gerölle bis an den gestampften Fußboden, der an manchen Stellen durchgebrannt war, bis zu einer Tiefe von 520,51 - 520,61 m Seehöhe, abgetragen. Unter dem Fußboden hat sich die Destruktion eines mächtigen Ofens abgezeichnet, der zu einem unklaren Zweck diente und das Ausmaß von ca. 3 x 2 m hatte.

Weiters wurde die Forschung in dem Raum A in der Südrichtung vom Profil fortgesetzt. Hier wurde ein Teil des Objekts Nr. 8 ausgewählt (in ihm disloziert der Ofen) und südlich Obj. Nr. 9, beide sind in einer gelben Lehm-Sandschicht von 25-30 cm eingebettet. Unter ihr befand sich eine schwarze durchgebrannte Schicht mit Kohlestücken, ca. 2-5 cm dick und gewachsenes Terrain in der Ebene von 519,87 - 519,97 m Seehöhe. Die unteren Schichten enthalten Material der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts, die Verschüttung um den Ofen die Keramik des 14. bis 15. Jahrhunderts. Dann wurde das Terrain geebnet und der Fußboden des Souterrainraumes des Hauses oder dessen Hofes wurde in den Jahren 1630-1632 bei dem Bau des Kapuzinerklosters zugeschüttet.

Eine weitere Forschung wurde an der nichtverbauten Stelle bei dem Hause Dominikanergasse Nr. 17, wo in den Jahren 1990-1991 ein mittelalterlicher Behälter im Ausmaß von 160 x 170 cm und der Tiefe von 280 cm vom heutigen Niveau Ebene untersucht wurde, durchgeführt. Im Fundkomplex der Forschung, besonders aus den erforschten Behältern, stellt den Hauptteil des Materials die Keramik dar. Weiters wurden Bruchteile gläserner Becher, Gegenstände aus Leder und Textilgegenstände entdeckt. Von den eisernen Gegenständen muß man das Schwert in lederner Scheide aus dem Behälter in der Dominikanergasse und eine eiserne Spitzhacke anführen.

Gefunden wurden auch hölzerne Gegenstände - wie Bretter, Balken und Teile der gedrechselten Binderschallungen. Viele Proben von Pflanzensamen wurden genommen, und unter die unikaten Funde gehören zwei Kammerofenkacheln des sogenannten kleinen Formats.

Mit dem Anfang der Besiedlung an der Stelle des Theaters kann man schon in der Zeit des Entstehens der Bergbaustadt Jihlava (Iglau) nach dem Jahre 1420 rechnen. Die steinerne Bebauung entstand hier mit größter Wahrscheinlichkeit im Laufe des fortgeschrittenen 14. Jahrhunderts, der eine umfangreiche Einebnung des Terrains vorausgegangen war. Erst im Zuge dieser Planierung wurde das Fundament der nördlichen Mauer des gotischen Hauses ausgehoben. Nach weiteren Baugestaltungen und Zubauten im späteren Mittelalter oder in früher Neuzeit (16. Jahrhundert) kam es im erforschten Raum zu mächtigen Baueingriffen, die mit dem Aufbau des Kapuzinerklosters in den Jahren 1630-1632 zusammenhängen.

Adresa autora:

**PhDr. Zdeněk Měřínský, CSc., Filosofická fakulta Masarykovy university,
A. Nováka 1, Brno.**